

ВЕЋУ ЗА СТУДИЈЕ ПРИ УНИВЕРЗИТЕТУ У БЕОГРАДУ

РЕФЕРАТ

О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ КАНДИДАТА САШЕ Д. СОВИЉ

Веће за студије при Универзитету у Београду, на седници одржаној 20. 03. 2023. године именовало нас је у Комисију за преглед и оцену докторске дисертације под насловом „Религиозност и духовност здравствених радника Војномедицинске академије и њихов значај за клиничку праксу у контексту биоетике и њене историје“, кандидата Саше Д. Совиља (докторске студије при Универзитету, модул: Историја и филозофија природних наука и технологије). Након прегледа и анализе приложене докторске дисертације, подносимо Већу следећи извештај:

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Саша Совиљ рођен је 19. марта 1967. године у Панчеву, где је завршио основну и средњу школу. Године 1995. уписао је основне студије на Православном богословском факултету Универзитета у Београду где је и дипломирао. Мастер студије је успешно завршио на Православном богословском факултету 2012. године, на теми „*Документ Руске православне цркве и документи Другог ватиканског Концила о екуменизму – упоредна богословска анализа*“. Докторске академске студије при Универзитету у Београду модул Историја и филозофија природних наука и технологије уписао је 2014. године.

Образовање из Системске породичне терапије стекао је на Институту за ментално здравље у Београду у трајању од четири године. Програм је акредитован и препознат од стране Европске асоцијације за психотерапију и пружа проходност у апликовању за Европски сертификат за психотерапију (European Association for Psychotherapy). У Специјалној болници за болести зависности у Београду стекао је образовање из Системске породичне терапије у трајању од годину дана. Трогодишњу едукацију са учешћем у практичном раду остварио је у Школи за православне основе саветодавног рада, Православног пастирско-саветодавног центра Архиепископије београдско-карловачке. Као представник Одбора за Јасеновац Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве 2010. године боравио је у Израелу, Јерусалиму у оквиру образовања о холокаусту, у меморијалном центру Yad Vashem, као делу система образовања Хебрејског универзитета.

Од 2013. године налази се на радном месту начелника Групе за верске послове у официрском чину капетана I класе Управе Војномедицинске академије и старешине Параклиса св. Луке Симферополског и Кримског при Војномедицинској академији у Београду. Ожењен је и отац једног детета.

Публиковани научни радови који су проистекли из докторске дисертације:

Đurović, A. Sovilj, S. Đokić, I. Brdareski, Z. Vukomanović, A. Plić, N. Milavić-Vujković, M. (2017). Pastoral care and religious support as a part of treatment of religious patient with the severe form of osteoarthritis. *Vojnosanitetski pregl*, 74, 69-77. DOI: [10.2298/VSP1508025059D](https://doi.org/10.2298/VSP1508025059D)

Публоковани радови у домаћим часописима:

Совиљ, С. (2014). Карактеристике и последице употребе психоактивне супстанце у периоду адолесценције. *Годишњак Учитељског факултета у Врању*, 5, 227-235. (МПНТР 2013: М52)

Совиљ, С. (2012). Траума и холокауст: трауматизација као трансгенерацијски модел. *Институт за теолошка истраживања*, 4, 562-572.

2. Предмет и циљ дисертације

Циљеви и хипотезе су јасно дефинисани и изложени, а у складу су са одобреном пријавом тезе. Питање од кога се пошло у овом истраживању и дефинисању научноистраживачког проблема гласи: колико је религиозност/духовност верујућих медицинских радника у српском војном санитету повезана с њиховим приступом клиничкој пракси? Теолошко-медицинско научно интересовање у свету није подједнако дистрибуирано на све медицинске раднике. Проверава се повезаност религије/духовности и клиничке праксе, али углавном кад је реч о лекарима. Питање је: шта је с клиничком праксом осталих медицинских радника и колико на њу утиче њихова религиозност/духовност? На основу ових података дефинисан је научноистраживачки проблем и он гласи: каква је дистрибуција религиозних медицинских радника, у односу на нерелигиозне у војном санитету Републике Србије; ако је извесно да постоје нерелигиозни медицински радници, да ли постоје и медицински радници који нису духовни; да ли постоји разлика међу различитим профилима медицинских радника с аспекта религиозности/духовности; колико религија/духовност верујућих медицинских радника у српском војном санитету утиче на њихову клиничку праксу.

Својеврсно место сусрета различитих аргументација, критеријума за редефинисање научних парадигми постаје биоетички контекст. Пре свега, ради се о тежњи ка кориговању искључивости антропоцентричног става који је субјекат рационалног и аналитичког, уз често потпуно одсуство теолошког или духовног дискурса. Чињенице везане за научноистраживачку методологију и напредак у интердисциплинарној истраживачкој пракси омогућавају креирање и спровођење овакве врсте истраживања.

Циљ овог истраживања је да се испита повезаност између следећих појмовних одредница:

- а) колико религија/духовност верујућих медицинских радника у српском војном санитету утиче на њихову клиничку праксу
- б) њихове религије/духовности као вишедимензионалног појма
- в) пасторалне теологије и могућност приступа клиничкој пракси

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

1. Постоји значајна разлика између верујућих лекара, с једне стране, и с друге стране, верујућих медицинских сестара у погледу њихове религиозности/духовности,
2. Разлика између верујућих лекара, с једне стране, и с друге стране, верујућих медицинских сестара подразумева нижи ниво религиозности лекара,
3. Верујући лекари, у односу на верујуће медицинске техничаре придају мање значаја религиозности/духовности у клиничкој пракси,
4. Између религиозних медицинских радника и религиозних и духовних медицинских радника, с једне стране, и с друге стране, медицинских радника који су религиозни али не и духовни, постоји значајна разлика: религиозни медицински радници и медицински радници који су и религиозни и духовни, придају више значаја религиозности и духовности у клиничкој пракси.

3. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација је структурирана кроз поглавља: Увод (18 стр.), Материјал и методе (4 стр.), Резултати (66 стр.), Дискусија (6 стр.), Закључци (2 стр.) и Литература, (укупно 97 библиографских јединица). У уводном делу и теоретском разматрању, кандидат је цитирајући релевантну литературу јасно и прецизно изложио актуелне информације које се односе на: историјски преглед, духовност, религиозност, хришћанску биоетику у контексту историје, мултидисциплинарност, као и на друштвени и медицински значај теме.

У секцији Материјал и методе дефинисан је предмет истраживања, постављени су циљеви истраживања и хипотезе, врста студије, време и место истраживања, јединице посматрања – избор и величина узорка, обележја посматрања/ варијабле и мерне скале, инструменти прикупљања података (Четвородимензионални упитник 4-D Questionnaire of Physicians' Beliefs and Practices Regarding Religion and Spirituality in the Clinical Encounter, Индекс религиозности Дјук Универзитета – *The Duke University Religion Index (DUREL)*, Скала дневног духовног искуства – *Daily Spiritual Experience Scale (DSES)*), принцип анализе и статистичке обраде података.

У секцији Резултати јасно и концизно је изнета целина, која је адекватно илустрована (14 слика и 25 табела). Најважнији резултати су сумирани приликом навођења закључака изведених из дисертације.

У поглављу Дискусија изнет је критички осврт на добијене резултате и направљена паралела са познатим подацима из литературе на тему „Религиозност и духовност здравствених радника Војномедицинске академије и њихов значај за клиничку праксу у контексту биоетике и њене историје“.

Последње поглавље су Закључци изведени из дисертације :

1. Испитаници студијске популације, без обзира на занимање, у највећем проценту имају став да Бог активно учествује у здрављу пацијената.
2. За разлику од групе медицинских техничара, највећи проценат доктора медицине обухваћених истраживањем верује да религија може спречити тешке медицинске исходе.

3. Највећи број испитаника обе групе негира заједничку молитву са пацијентима приликом појаве религиозних/духовних тема током разговора.
4. Испитаници студијске популације, без обзира на занимање, верују да религија/духовност благотворно делује на ментално здравље пацијената, пружајући им наду и оптимизам.
5. Испитаници студијске популације, без обзира на занимање, у највећем проценту су мишљења да су разговори са пацијентима о темама везаним за религију/духовност неприкладни (у смислу интересовања медицинског особља за религију/духовност пацијената).
6. С друге стране, највећи проценат испитаника из групе доктора медицине радо прихвата разговор о религиозним/духовним темама када их пацијент покрене, што није случај са групом медицинских техничара који су става да су овакве теме неприкладне.
7. Сумарно посматрано, не постоји статистички значајна разлика у вредности укупног 4-D скорa између групе медицинских техничара и групе доктора медицине (другим речима, није показана значајнија разлика у утицају религиозности/духовности медицинских техничара и религиозности/духовности доктора медицине на клиничку праксу).
8. Анализа индекса религиозности указала је на статистички значајно веће референтне вредности за индивидуалне ставке у индексу религиозности код доктора медицине у односу на групу медицинских техничара. Утврђено је да доктори медицине чешће практикују одласке у цркву и провођење времена у приватним религијским активностима. Највећи проценат доктора медицине, за разлику од техничара, осећа постојање Божанског и верује да су религијска убеђења основа свеукупног приступа животу.
9. Иако није утврђена статистички значајна разлика у просечним вредностима DSES (скала духовног дневног искуства) између две групе испитаника, показано је да се осећај присуства Бога и жеља да се буде ближе Богу чешће јавља код највећег процената доктора медицине у односу на медицинске техничаре.
10. Постоји статистички значајна разлика између две групе испитаника у погледу појединих ставки духовног искуства, и то за: осећај блиске повезаности са вишом силом, став у вези венчавања са особом друге вероисповести, чињенице да иако понекад не достижу своје духовне идеале, да су испитаници ипак у основи добре и достојне особе и осећаја да вера усмерава у целости њихов став према животу. Наиме, доктори медицине су били категоричнији у својим изјавама (у највећем проценту сагласни са свим горе наведеним ставкама сем венчавања са особама друге вероисповести), док су се медицински техничари донекле слагали са понуђеним ставкама.
11. Није показана значајнија разлика између две групе испитаника у вредностима укупног SEI скорa.
12. Анализа ревидираног индекса религиозности (индекса духовне подршке и индекса духовне отворености) искључила је постојање статистички значајних разлика између две групе испитаника обухваћених истраживањем.
13. Тестирањем разлика између групе медицинских техничара и групе доктора медицине у вези преиспитивања показана је статистички значајна разлика у ставовима везаним за утицај животног искуства на преиспитивање религијских

убеђења и страх од религијских сумњи: највећи проценат медицинских техничара је исказао изразито слагање, за разлику од доктора медицине који су били супротног става.

14. Није утврђена статистички значајан разлика у укупном скору религијског преиспитивања између две групе испитаника обухваћених истраживањем.
15. Постоји значајна позитивна корелација индекса религиозности са скором духовног дневног искуства, индексом духовног искуства тј. скором духовне подршке и духовне отворености у испитиваној популацији, као и позитивна корелација индекса религиозности са ревидираним индексом духовног искуства.
16. Утицај религиозности/духовности медицинских радника на клиничку праксу расте са годинама старости, дужином радног стажа, индексом религиозности, индексом духовног искуства, као и ревидираним индексом духовног искуства тј. са духовном подршком и духовном отвореношћу.
17. Није показан предиктивни значајан занимања (медицински техничар/доктор медицине) на утицај религиозности/духовности медицинских радника на клиничку праксу.

4. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Претрагом доступне литературе прикупљене детаљним и системским претраживањем биомедицинских база података „Medline“ и „KoBSON“ уз коришћење одговарајућих кључних речи биоетика, духовност, религиозност, здравствени радници, нису пронађене студије истог дизајна и методолошког приступа. Чињенице везане за научноистраживачку методологију и напредак у интердисциплинарној истраживачкој пракси омогућило је креирање и спровођење овакве врсте истраживања. Мерне скале за мерење религиозности и духовности здравствених радника као и за проверу њиховог приступа клиничкој проблематици које су коришћене у овом истраживачком пројекту развијене су и проверене на великим узорцима испитаника.

Резултати овог истраживања дају оригиналан и значајан допринос фундаменталном разумевању истраживања која повезују медицину с теологијом. У нашој средини таквих истраживања није било. Пионир на овом пољу је амерички психијатар, професор "Дјук Уиверзитета", *Harold G. Koenig*. Он је у својим експерименталним истраживањима и ревијалним радовима показао како се овој проблематици приступа коришћењем методологије својствене природним наукама. У овом теолошко-медицинском истраживању, на пример, није показана значајнија разлика у утицају религиозности/духовности медицинских техничара и религиозности/духовности доктора медицине на клиничку праксу. Истраживачима у овој врсти науке саветује се да обрате пажњу на клиничку праксу здравствених радника који припадају великим монотеистичким религијама и да користе квалитативну и квантитативну методологију.

5. Закључак

Докторска дисертација Саше Д. Совиља представља оригиналан научно-истраживачки рад који значајно доприноси разумевању духовности и религиозности, конкретније хришћанског религиозног концепта без којег нема праве клиничке емпатије. Научна мисао као и ова студија је доказала повезаност религиозности, духовности и свих аспеката здравља. Стога, здравствени радници пре свих лекари, и морају бити свесни овога због могућег утицаја на клиничку праксу. Резултати добијени истраживачким радом који су представљени у овој докторској дисертацији су оригинални, значајни, адекватно представљени, анализирани и протумачени.

На основу претходно наведеног, предлажемо Већу за студије при Универзитету у Београду да прихвати позитивну оцену кандидата Саше Д. Совиља под насловом „Религиозност и духовност здравствених радника Војномедицинске академије и њихов значај за клиничку праксу у контексту биоетике и њене историје“ и одобри јавну одбрану.

У Београду, 22.09. 2023.

Чланови комисије:

Проф. др Драган Симеуновић, редовни професор Факултета политичких наука
Универзитета у Београду

Проф. др Срђан Миловановић, редовни професор Медицинског факултета Универзитета у
Београду

Проф. др Сања Коцић, редовни професор Медицинског факултета Универзитета у
Крагујевцу

Проф. др Сандра Раденовић, ванредни професор на Факултету спорта и физичког
васпитања Универзитета у Београду